

Yeni Lisan'dan Bugüne Değişen Dilde Millilik Algısı

M. ESAT HARMANCI*

Nationalist perception within changing language
from Yeni Lisan to present

Ö Z E T

Milli Edebiyat ve Yeni Lisan Hareketi'nin açmış olduğu çığırda özellikle dil üzerinde milli bir siyaset benimsendi. Dönemi için söz konusu edilen bu duyarlılıklar sonraki yıllarda da etkisini sürdürdü ve Cumhuriyetle birlikte resmi dil politikası olarak icra edildi. Mevcut durumun iyileştirilmesi ihtiyacından doğan bu hareket zamanla politik bir yaklaşıma da dönüştü. Dönemi için söz konusu edilen bu ihtiyaç ilerleyen zamanlarda geçmişe yönelik bir kistas olarak da kullanıldı ve "Osmanlıca"nın klasik eserler verdiği dönemlerdeki metinler bu politik yaklaşım süzgecinden geçirilerek kültür havzası üzerinde eski-yeni ve iyi-kötü gibi değerlendirmeler yapıldı. Makale ile, bu bakış açısının dönemsel olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacak ve dünden bugüne değişen dinamiklerle kültür alanına bakıldığında, klasik dönem dilinin ve eserlerinin nasıl algılanması gerektiğine yönelik bilgiler verilecektir.

ANAHTAR KELİMELE R

Milli edebiyat, millilik, dil, klasik dönem dili ve edebiyatı.

A B S T R A C T

Especially on the tongue a national policy adopted in the era the National Literature and New Language Movement has opened. The impact of these sensitivities, their periods were valid, continued in subsequent years and they were executed as the official language policy of the Republic. This movement, born in the need to improve the current situation, turned into a political approach over time. For a later time the need valid for the period was used as a yardstick for the past and Classical works from the periods of Ottoman texts through the filter of this approach to political culture on the basin as the old-new and good-bad evaluations were performed. By the article, this perspective is periodically uncover from yesterday to today to work and looking to the changing dynamics of culture, the language of the classical period, and how the perception of the works should be given for the information.

KEYWORDS

National literature, nationalism of language, language and literature of the classical period.

"Toplumsal etkileşim süreçlerinde bireyler bilgi edinme, statü, beğeni, değer kazanma, başarı elde etme, dostluk kurma, fikirlerini kabul ettirme vb. gibi çok değişik eylemler içinde duygusal ya da materyalist kazanımları amaçlarlar" (Büyükkantarçioęlu: 2006). Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar geçirmiş olduğu yolculuk sürecinde karşı-

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli. (esatharmanci@yahoo.com)

laştığı ihtiyaçları da dil üzerinde belirgin etkiye ve değişime sebep oldu. Bunların başında yeni bir dinle tanışma sonucu bu dinin gereklerini öğrenme ihtiyacını sayabiliriz. Bu tür ihtiyaçlar tabiatları gereği zorunlu bir alış-verişi doğurmaktadırlar. Avamdan ya da havastan her kim olursa olsun, yaklaşık bin yıllık süreçte bu ihtiyacı karşılamak üzere edindiği yeni rollerden ve bu güçlü değişimden hiçbir rahatsızlık duymadı. Bilakis büyük bir hevesle ve geçmişten getirdiklerinin değişmesine yönelik herhangi bir kaygı duymadan donandığı yeni kimlikten memnun oldu.

Yirminci yüzyılın başından itibaren Batı'da başlayan ulusçuluk akımlarının etkisi altına giren Osmanlı Batı'sı kendisini yeni bir değişim bağlamında sorgulamaya başladı. Bu dünya görüşünün doğal yansımalarından birisi de dilde milliyetçilik olmuştur. Bir kurtuluş hamlesi, bir savunma biçimi, kimlik edinme ihtiyacı ya da siyasal bilinçlenme diyebileceğimiz bu dünya görüşü bütünüyle o döneme özgü idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve çok uluslu topraklarda yaşayan halkların bütünleşmesi anlamında bu politikaların ne derece başarılı olduğu farklı bir çalışmanın konusu olsa da devam eden onlarca yılda dildeki başarısı da aynı ölçüde tartışılacaktır.

Her ne kadar Ziya Gökalp'in sentezi ile "dilimizi anlam bakımından çağdaşlaştırmak, terim yönünden ise İslamlaştırmak, dil bilgisi ve imla konularında da Türkleştirmek gerekli" bulunmuşsa da Yeni Lisan'ın değiştirmek istediği birinci faktör Osmanlıca'da yaşayan Türkçe idi. Manifesto da açık idi: "Yeni kavramlar yüzyılın, bilimsel terimler ümmetin, kelimeler ise milletin düzgün söz söyleme gücü ile ilgilidir. Türkçe toplum vicdanının bu üç gelişim devresine tamamen uygun, duyarlı bir ayna olmadıkça, gelişmiş, daha doğrusu tamamlanmış bir dil sayılamaz(dı)" (Gökalp: 2005) Bu ifadeler Türk toplumunun daha önce de yaşadığı değişim sarhoşluğundan başka bir hal değildi. Avrupalılaştırma istek ve ihtiyacının yarattığı bu havada elde bulunan her türlü birikim de sorgulamaya tabi tutulmuş, tıpkı İslamiyet'le tanıştığımız dönemlerde olduğu gibi Türkçe de yeni medeniyet alanına hazır bulunmamıştı.

“Türkçe muvazenesini kaybetmiş. Tabiata muhâlif ve son derece sun’î bir hâl kesbetmiş. Fakat nasılsa, yine aslını, esası olan fiiller ve sigaların istiklâlini muhafaza etmiştir. İşte bu istiklâldir ki, bugün bize Türkçe’yi tekrar eski safiyet ve tabîliğini ircâ etmek ümitleri veriyor.” Bu cümlelerden önce de şu ifadeler yer almaktadır: “Din ve edebiyatı bize Arabî ve Farisî öğretmiş. Hattâ bir zamanlar resmi lisanımız Farisî olduğu gibi, padişahımız Arapça’yı bize umumî, millî bir lisan olmak üzere kabul ettirmeğe kalkmış” (Seyfettin: 1911). Görüldüğü üzere makalenin en başında Eski Lisan başlığı altında konulan teşhis bütünüyle siyasal bir tavır anlamına gelmektedir. Bu tavır, Türk münevverinin Arapça ve Farsça egemenliğinde gelişen bir medeniyet havzasından yeni bir medeniyet dairesine geçme iradesidir. Sonraki yıllarda Türkçenin Yunan klasikleri gibi bir metin yazıncaya kadar ehliyetinden kuşku duyulacağı dönemler de yaşandığı için meselenin çağdaş ihtiyaçlardan kaynaklandığını unutmamak gerekmektedir. Bu yanılısamanın adı Avrupa medeniyeti karşısında sahip olunan her türlü birikimi değersiz görme anlayışıdır. Yani yaşanmakta olan, özenme ve öykünmeden sonra edinme için gerekli olan yadsıma evresidir. Bu yadsımayı Yeni Lisan satır aralarında ele vermektedir: “Türkçe muvazenesini kaybetmiş. Tabiata muhâlif ve son derece sun’î bir hâl kesbetmiş.”

Tarihe şu sorularla esef edemeyeceğimiz açıktır: Türkler keşke Çinlilerle komşu olmasaydı. Türkler keşke Müslüman olmasaydı. Türkler keşke İran coğrafyasından geçmeseydi. Keşke Moğollar kitleleri yerinden oynatmasaydı. Keşke Türkler Fransızları sevmeseydi. Türkler keşke Almanlarla müttefik olmasaydı. Keşke Türkler NATO’ya girmeseydi. Belki çocuklarımız da bu sorulara “Keşke atalarımız Avrupa Birliğine girmeseydi” diyecekler midir bunu da bilemiyoruz, ama yukarıdaki soruların her biri Türklerin siyasi tarihi, kültür tarihi, sosyal tarihi vs. bakımından önemli değişimleri işaret ettikleri için anlamlı sorular olarak algılanabilir. Dahası birtakım duygusalıklarımızla bu soruların sorulmadığı dönemleri yaşamamış olmak adına iç geçirdiğimiz anlarımız olmuştur. Fakat tarihe “keşke” sorusunu sorarak bakmak ve tarihi bu teessüfle anlamlandırmaya çalışmak bilimsel bir yöntem değildir. Tarih

kendi mecrasında, dönemin şartlarında kaçınılmaz bir biçimde yaşamıştır.

Yukarıda, sorularla işaret ettiğimiz güçlü kırılmalar bir anlamda Türkçenin travmalarını da ifade edebilir. Pek az milletin başına gelecek bu maceralar dilimizi de doğal olarak etkilemiştir. Fakat bugün geldiğimiz noktada, bunların dil için bir imtihan olduğunu da öğrenmiş bulunmaktayız. Altıncı ve yedinci yüzyıllardan gördüğümüz örnekleri ile kesin olarak tanıdığımız Türkçeden bugüne baktığımızda aslında Türkçenin kazanmış olduğu ihtisaslar ortaya çıkmaktadır. Bu uzun soluklu yolculukta sadece tasavvufun soyut kavramları ve bunların Türkçe konuşanların belleğindeki çağrışımları eliyle Türkçeye kazandırdıklarını saymakla bitiremeyiz. Teessüf edilecek bir şey varsa o da hâlâ bu dilin sözlüğünün yapılmamış ve yakın zamanda da yapılamayacak olmasıdır. Son zamanlarda yapılan çalışmaların da meselenin ciddiyetini haiz olmadıklarından gerçek anlamda bir deyimler sözlüğü için en az yirmi yıl daha bekleyeceğimiz ortadadır.

Yeni Lisan'dan bugüne miras kalan hastalıklarımızdan biri de etimolojik milliyetçilik olgusudur. Eğer milliyetçilik dilin etimoloji dışındaki şubelerinde de aynı inançla sürdürülse idi bugün semantik, fonetik, morfolojik ve sentaks alanlarında Türkçenin yukarıda saydığımız bütün sınavlarından başarı ile çıktığını görecektik. Türkçe, Arapça ve Farsçadan seçtiği kelimelerle belki önceleri bu dillerin formlarını kullanarak kelime ve tamlama yapmıştır ama çoğunlukla değişmeyen sentaksları ile zamanla bütün bu yapıları Türkçenin elemanları gibi kullanmaya başlamıştır. Arapça kelime ile tamlama yaptığı gibi daha sonraları Arapça ve Farsçanın kelimeleriyle Türkçe deyimler oluşturmuştur. Türkçeye giren bu unsurlar da Türkçede var olanların yerine geçenler değil Türkçede karşılığı bulunmayan yapıların dile kazandırılmasıdır.

Geçtiğimiz yüzyıl, Türkçenin yerel mecrasının sorgulandığı ve kadim dönemlere özlereimizin ifade edildiği duygusal bir yüzyıl olarak yaşandı. Bu süreci başlatanlar, siyasi kimlikleri ile edebi kişilikleri örtüşen, devletin nizamına şekil vermek üzere fikir ve eylem işçiliği de yapmaya çalışan edebiyatçılar olmuştur. Osmanlı'nın son dönemi yazılı ve

sözlü olarak aktif muhalefeti temsil eden alternatif arayışı içinde olan aydınlar zümresi ile tanışmıştı. Tanzimatçılar ve devamında ortaya çıkan edebi akımların her biri istisnasız bu siyasal kırılmalara müsavi değişkenlikler gösterdiler. Milli edebiyat akımı başlığı ile genelleştirebileceğimiz, dilde ve edebiyatta milliliğin öncelikli ve yoğunluklu olarak dilde Türkçeleşme üzerinden yürüttükleri politikalar da bu bağlamda anlam ifade etmektedir.

Yeni Lisan'ın düzen vermeye çalıştığı dildeki tasarruflar, devam eden süreçte egemen siyasi otoritelerin de ideolojisi olmasıyla bu zihniyet arkasına otoriter bir gücü de almış oldu. Bir taraftan büyük bir saygı beslemekle birlikte devlet ve devletin egemenliği imajından muazzam bir şekilde korku da duyan Türk muhayyilesi, devlet destekli bu yazılı dile karşı hep temkinli durdu.

1900'lü yılların başından son elli yıl öncesine kadar geçen süreçte Türkçe ile eser verenlerin görüntüsü, Türkçe konuşan ulusa "yabancı" bir elitin elinde şekillenmiş, devlete yakın, otoriter ve edinilmesi mümkün olmayan bir aidiyetle ilişkilendirilir olmuştur. Halk mahsullerinin bile bu etkiye maruz kaldığını görmekle birlikte esas olarak Bab-ı Âlî dışından bu havalinin diline ve edasına benzer bir roman, hikaye ve bir şiir kitabı neredeyse çıkmamıştır. Türkçe, Türk milletine mensup her ferdin doğal olarak ürün vermekten tereddüt etmeyeceği bir yazılı anlatım aracı iken yukarıda bahsetmeye çalıştığım çağdaş donanımları ile kalemle yakınlaşmaya cesaret edilmesi zor, resmi ve yüksekte duran bir yabancılaşıma yaşamıştır.

Bu değerlendirmelerin, nispeten devam etmekte olan dil üzerinden hamaset edebiyatı yapanlar tarafından duygusal olarak algılanacağıının farkında olmakla birlikte bir duygusallık sonucu Osmanlı dönemi ve edebiyatının özlemciliği kaygısı da benzer bir hamasetin iştah kabartıcı zaafiyeti olarak anlaşılmalıdır. Yukarıdaki değerlendirmeden kasıt, disiplinci bir anlayış ile denetim altında tutulan bir dilin ortak kullanıcılar tarafından aynı düzeyde sahiplenilemeyeceği, ürün vermek üzere girişim cesaretinde bulunulamayacağı, zaman içerisinde kullanım alanından çıkmış, belirli bir zümrenin inhisarında kalmasının arka planını sorgulamaya çalışmaktır.

Sözel ve yazılı kültür üreticisi, kendi oto kontrolü ile zaten bir disiplin içindeyken, kendisini yüksek bir zümrenin denetiminde hissedince bu üretim alanından çekilecektir. Disipliner yapısı içerisinde dil zaten kendi geleneğini oluşturmuştur. Bunun üzerine dil dışı dinamiklerin egemenliği, dil-birey ilişkisinde üretime ve algıya dönük çekincelere neden olacaktır. “Anlam, dilsel yapı birimleriyle bağlantı içinde üzerinde uzlaşmış ilişkilerden doğmaktadır. Her birey düşüncelerini aktarmak için belli sözcük ve sözdizim yapıları kullansa da düşüncenin ve anlamın yapılandırılması o bireyin kendi kararı ile oluşmuş keyfi bir işlem değildir. Bir yandan dilsel yapılar, diğer yandan algılama, düşünme ve değerlendirme biçimleri toplumsal uzlaşım geleneğinin birimleri olarak bireyi bağlarlar” (Büyükkantarcıoğlu: 2006)

Dil üzerindeki disiplinci gözetlemecilik, doğal bir ihtiyaç sonrası ortaya çıkacak olan dil yadigarlarının verimliliğini baskı altına almaktadır. Yazılı ya da sözlü ürününün aşırı değersizliğine inanan bir nesil böylece kültür ürünleri üretiminden çekinir ve kendini geri çeker. Yaşamakta olduğu üzere biz bu nesle “Yeni nesil okuma yazma bilmiyor.” diyoruz. Evet hâlâ okumuyor ve yazamıyoruz. Hâlbuki geçmişe baktığımızda bu üretime, sadece okuma yazması olanların katılmadığını görürüz. Mürekkep yalayanlar yazılı alanda eser verirken cahil bildiğimiz bir kocakarı bir ağıt ile bu alana dahil olur. Yaşlı bir ninenin masalı, sıgıtçı kadının ağıdı, gurbetçi efenin türküsü ya da mektepli şairin gazeli döneminde bizim bugün gördüğümüz gibi bir dil yadigarı, bir kilometre taşı gibi algılanmaz. Edebiyat tarihçileri olarak ya da sonraki nesiller olarak bizler böyle görmekle mükellefiz. Onlar, eser verirken tarihi bir iş yaptıkları düşüncesini taşımazlar. Dönemlerinde, içinde buldukları hâl ve şartların doğal akışında var olan ihtiyacın karşılığı olarak, bir durumun yansıması olarak bu sözlü ve yazılı ürünler ortaya çıkar. Özellikle sözlü üretim alanında etimolojik, fonetik ve semantik sorgulamalar dinamik olarak işlemez. İşlevsellik ve müzikalite yeterli görülür. Hangi ihtiyaç için hangi duygu ya da bilgi ürünü gerekli ise halk muhayyilesi onu üretir.

Dillerin tarihi toplumların kaderi ile örtüştüğü için Türkçenin serüvenini de bu yönüyle doğru değerlendirmek durumundayız. Canlı bir

varlık olan, her türlü kültür unsurları ile ilişkide bulunan dinamik bir kurumun çağdaşı olan renklerle renklenmesi kaçınılmaz iken tarihin belirli dönemlerini bugünden kutsamak ya da tahkir etmek hakkına sahip değiliz. Hele de son yüzyıla ait değerlendirme ölçütlerinden biri olan millilik algısının dar perspektifi üzerinden inançların ve evrensel dünya görüşlerinin geniş boyutlu etkilerini anlamlandırmaya çalışmak duygusallıktan öteye geçemeyen bir tavır olarak algılanacaktır.

Osmanlı Türkçesi, Osmanlı dönemi klasik Türk edebiyatı ve bu edebiyatın büyük ölçüde şekillendirdiği Türkçe üzerinde söz söyleyenlerin göz ardı etmemesi gereken de bu algı olmalıdır. Klasik Türk edebiyatı Türklerin milli edebiyat dönemlerinden bir dönemin adıdır. Bu dönemin dili de hiç kuşkusuz Türkçedir. Dillerin etimolojik arılıkları üzerinden yüceltiği dönemler politik kaygıların moda yaklaşımları olarak tarihte kalmıştır. Bir dil, karşılaştığı yeni durumlar karşısında güçlenerek varlık gösterir. Aksi takdirde onun canlılığından bahsedilemez. Dil, girişimde bulunması, yatırım yapması, tedavülde bulunması ve dinamik kalması gereken bir mekanizmadır. Geçirmiş olduğu güçlü değişim süreçlerinin sonucunda her geçen gün daha işlek ve sağlam bir dil yapısından övünerek bahsederiz.

Bugün sahibi olduğumuz politik yaklaşımlar sonucu, Türkçenin geçmişteki evrelerinden tercih yaparak hoşnutluklarımızı ya da teessüflerimizi dile getirdiğimizde muhalif politik duruşlarımız doğrultusunda Türkçeyi de ne kadar farklı değerlendirdiğimiz düşünülduğünde aslında meseleye yaklaşımımızdaki sağlıksızlık ortaya çıkmaktadır. O hâlde, hiç olmazsa meslekli araştırmacılar olarak bizler dil üzerinden siyaset yapmamayı öğrenmeliyiz diye düşünmekteyim.

Esas itibariyle Tanzimatçılarla başlayan bu siyaset Cumhuriyette de Dil Devrimi süresince sürdürüldü. Fahir İz, Türkiye'nin en çok tartışılan konuları arasında saydığı bu sorunun bir bilim sorunu olarak algılanarak konunun uzmanları tarafından tartışılmadığını dile getirir. Ona göre "Dil Devrimi gittikçe günlük politikanın bir parçası olmuş, öyle ki yeni Türkiye'nin sorunlarıyla ilgilenen, yerli, yabancı, herkes bu tartışmaya katılmaya heves etmiş, bunu da çokluk duygusal bir biçimde yapmıştır. Bu konuda düşüncelerini açıklayanların bir bölümü de, siyasi havaya

göre, bu düşünceleri birkaç kez değiştirmişlerdir.” Hatta “Dil Devriminin kökeni, göreceğimiz gibi, bin yıl öncesinin köklü kültür değişimine kadar uzanır. Bu sorun, yüzyıllar boyunca, Türk yazı dilinin gelişme süreci içinde hiçbir zaman unutulmamıştır” (İz: 2003), denilmekle de dil ve kültür meselesinin geriye dönük bir kan davası gibi algılandığı görülür.

Bugün hâlâ dil konusunda sahip olduğumuz görüş ve düşünceler ile politik duruşlarımız orantılı bir denge içindedir. Bu bakış açısı bile tek başına, bir kültür unsuru olması yanında bir bilim alanı üzerinde politika yapmayı sürdürdüğümüzü ve meseleyi kendi mecrasında ele almadığımızı göstermektedir. Dil konusunda üç-beş cümle ile düşüncesini öğrenmek istediğimiz kişinin oy verdiği siyasi partiyi dahi öğrenmiş oluruz. Daha çok dilin kronolojik göstergeleri üzerinden dünya görüşümüze göre yalıtığımız bir dil ve kültür algısı içerisindeyiz. Milliyetçimukaddesatçılığımızla seçtiğimiz dil yadigarları arasından Farsça yazarları ayıklamaya çalışırken toplumsal duyarlılığı baskın olan dünya görüşlerimizde protest sanatçıları öne çıkarır, mezhep ve meşrebe göre seçki ile de her birimiz kendi hamasi antolojimizi oluştururuz.

Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de “halk için” vurgusudur. Demokratik ve kapitalist sistemlerin oluşturduğu ticari ya da politik tercihini etkilemeye yönelik bireyin önemsendiği süreçlerin oluşturduğu, bir kaygıdan öteye gitmeyen halka yönelik dikkatler çağdaş enstrümanlardandır. Burke, halk kültürünü matbaanın ve Sanayi Devrimi’nin yok ettiğini, daha önceki dönemlerde halkın kendi özgün hayatını yaşadığını dile getirir (İnalçık: 2010) Kitle iletişim araçlarının olmadığı, ulaşım imkanlarının son derece kısıtlı olduğu yüzyıl öncesi dünyada toplum ve halk gibi kavramlar da oluşmamıştı. Mesela yüz elli yıl öncesi için halk, o mahalle ya da köyde oturan sakinler toplamı, ya da bir araya gelmiş insan kümesi, kalabalık gibi anlamlara gelirken bugün dünyalı bireyi karşılayacak kadar genişlemiştir. O bakımdan halkın ilgisi, dikkati, zevki, duyguları ve bunların önemsenmesi, ciddiye alınması gibi kavram ve ifadeler yüzyıl öncesi için mantıklı ve rasyonel başlıklar değillerdi.

Elbette değişen kültürel ve fiziksel ortam, edebi ürünler üzerinde etkili olacaktır. Ama değişen ihtiyaçlarla ortaya konan eski ya da yeni form aynı muhayyileden hayat bulur. Duygu, zevk, tını ya da ruh her ne ise değişim gösterse de bu kısa süreli ve basit manevralardan sarsılmayacak kadar da güçlü bir karakter arz eder. Halkın kendi zevkine ve ruhuna yakın eserlere verdiği kıymet bir meziyet değil karakteristik bir olgudur. Her millet kendi muhayyilesine yatkın estetik değerde zevk duyar ve o düzey ile ilgilenir. Halk denilen kitle tek bir beden gibi hareket eden her dönemde aynı duygusal tepkiler veren homojen bir varlık değildir ve marjinal çıkışlara karşı da refleks geliştirip kısa sürelerde yönünü değiştirecek kadar da dinamik değildir.

Bu söylenenler toplumların hangi yönleri ile ilgilendiğimize bağlı olarak da öncelik ya da hayatiyet kazanan ve toplumun diğer yapılarını zaman zaman geri planda tutmamıza neden olan bir tavrı işaret eder. Eğer ideoloji ekseninde bir inşa doktrinine inanılmış ise kültür de dahil olmak üzere bütün yapılar ona hizmetkar kılınır. Fakat unutmamak gerekir ki toplum ideolojiden ibaret değildir ve de her ideolojinin ruhunda toplum yararı söz konusudur. Amaç bütünüyle toplumsal kalkınma ve bireyi de bu yapı içerisinde müreffeh kılmak ise bireyi ve toplumu donatan temel ögenin de kültür olduğunu unutmamak icap eder. Dil, "kimlik, algılama biçimleri, ideolojiler, tutumlar, davranışlar, toplumsal ve bireysel özellikler gibi insana özgü olguları yansıtan bir ayna" (Büyükkantarcıoğlu: 2006) olduğuna göre dildeki göstergelerin, çağrışımların, anlamların şifrelerini değiştirmek bireyi beslediği kültür havuzundan çıkararak zayıflatmak, temelsizleştirmek anlamına gelir. Bu yönüyle dilin devamlılığı medeniyetin devamı demektir.

Dil, düşünce ile karşılıklı olarak etkileşerek gelişim gösteren bir gerçeklik olduğu için Türk kültür tarihindeki siyasal ve sosyal değişimlere paralel olarak gelişmesini sürdürmüştür. Fakat, dilin değişimi üzerindeki duyarlılık, toplumun dönüşmesini istediği yöne doğru ondan kol-tuk değnekliği istemek ya da geçiş sürecinde misyoncu bir tavır almak iddiası üzerinde olmuştur. Bu konu da önümüzdeki süreçte Türkçeye sorulacak sorular arasında yer alacaktır.

Osmanlının bir ferdi olarak yaşamış olan Tanzimat aydını, içinde bulunduğu devlet sisteminin klasikleşen kültür kodları ile saray ve çevresi dışındaki toplum hayatının kendine özgü karakterinin karşılaştırılmaması gerektiğinin bilincinde yaşamıştır. Bu farklılık mutfak kültüründen eğlence hayatına, musikiden giyim-kuşama, sanattan edebiyata ve tabii ki yazıdan söze kadar bir ritüel edası ile belirgin farklarla öne çıkan özenler, incelikler, zarafetler toplamı idi. Bu farklılık birinin diğerini inkar ettiği, yadırgadığı, ayıpladığı bir durum da değildi. Bunu en güzel bir şekilde musiki dili, enstrümanları ve ezgisi ile anlatabiliriz. Klasik Türk sanat musikisi ile Türk halk müziğinin daha adından başlayan estetik dikkat, icracılarının eda, üslup ve hatta giyim-kuşamlarına bile etki edecek ölçüde fetişist bir farklılık arz eder. Biri akademik alt-yapı üzerine inşa edilmiş mesleklilik, diğeri ise daha doğal ve reflektive dayanan tepkilerin terennümlerini ifade eder. Elbette her birinin yeri ve değeri başka başkadır. Birini diğerine de tercih etmek durumunda kalılmaz ama her bir tarzın da kendine özgü icra ve dinleme adap ve erkanı vardır.

Bu noktada divan edebiyatı dönemindeki klasik edebiyat dili ile Osmanlıca'nın da mahkum edildiği bir yanlış algıyı düzeltmek zorundayız. Bir dönemde şartları oluşmuş olan bir klasik sanat akımı yaşanmış ise kültürün bütün şubelerini işleyen, toplumun ortak malı olan bir dili de bu dar alanla değerlendirmeye çalışmak her iki alana da haksızlık etmek olur. Saray ve devlet çevrelerinde gelişen bürokrasi dili ile buna müsavi klasik edebiyat dilini Türkçenin yazılı ve sözlü ürünlerinin tümüne şamil kılamayız. Bu edebiyatın toplumdaki kopuk ve tabiata yabancı bir dile sahip olduğu iddiası başka bir zeminde doğrulanmaya muhtaç savdan ibarettir ve bu iddia da bütünüyle politiktir.

Doğrusu teşhis yanlış konduğu için tedavi de yanlış olmuştur. Çözüm Avrupa uygarlığına ayak uydurmak idi ve süreç edebi türler ve gazete üzerinden yürütülecekti. Bu doğal olgu da dili ve edebiyatı önüne katmak zorunda idi. Çünkü bütün bu süreç halkın anlaması ile başarılabilir bir dönüşüm olacaktı. Bu teşhis noktasında yazılıp okunmayan Osmanlıca'dan kurtulup okuyucuya ulaşan ve aktaran dile ihtiyaç vardı. Aslında sorun dilde değil türde idi. Sanki o yıllarda halk

konuşamıyor ve okunanı anlayamıyormuş gibi bir algı oluşturulmuştur. Evet okullaşma ve okur-yazarlık bugünkünden farklı idi ama on beş yirmi yıl öncesi de pek farklı değildi.

Dillerin gücü ve büyüklüğü konusunda modern zamanlara ait değer yargılarından biri de uluslar arası kullanım düzeyi olmaktadır. Global çağın algısı ile dillerin geçmişe dönük bütün kazanımları unutulmuş bir ticaret firması gibi coğrafi dolaşımı ön plana çıkarılır. Globalleşme karşılığının ötesinde kabul etmek zorundayız ki dil-devlet ilişkisi en başından beri değişmez bir gerçeklikle bugün bir kez daha göstermiştir ki dilin ömrü ve gücü devletin ömrü ve gücü nispetindedir. Refah düzeyi yüksek toplumlar doğal olarak dillerini ve kültürlerini de ürünleri ve imajları ile birlikte empoze etmektedirler. Kültürel etkileşimde edinme ihtiyacı son derece önemlidir. İhtiyaç belirdikten sonra beğenme ve irade dışı seçme kaçınılmaz olmaktadır.

Geçen zaman içerisinde ise “Yunan mucizesi” önkabulünde de büyük değişim gerçekleşmiş ve bilim tarihinde bilimin kümülatif şekilde geliştiği anlayışı yaygınlaştıkça “Yunan mucizesi” mübalağası bir kenara bırakılmış, şarkiyatçıların izlediği katı tutum yumuşamaya başlamış; eski otoritelerin kanaatleri hakkında şüpheler oluşmuş, düşünce ve medeniyet tarihinde özgünlüğün, alınan malzemeden değil, onun sentezlenme biçiminden kaynaklandığı anlaşılmıştır (Türker: 2003).

KAYNAKÇA

- Gökalp, Ziya (2005), *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul: Eflatun Yayıncılık.
- Ömer Seyfettin (1911), *Genç Kalemler*, nu. 1, C.II, 11 Nisan 1911.
- İz, Fahir (2003), "Hepimizin Türkçesi", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 27/11, Harvard.
- İnalçık, Halil (2010), *Osmanlılar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Büyükkankarcıoğlu, Nalan (2006), *Toplumsal Gerçeklik ve Dil, Multilingual, İstanbul*.
- Türker, Sadık (2003), "İslam Düşüncesinin Gelişmesinde Tercüme Faaliyetlerinin Rolü", *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.